

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՏՈՒԺՈՂԻ ՄԵՂՔԸ ՈՐՊԵՍ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ԾԱՎԱԼՆԵՐԻ ՆՎԱԶԵՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵՁՅԱՆ

Քաղաքացիական օրենսդրությունը, սահմանելով նորմեր, որոնք կոչված են պաշտպանելու քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մասնակիցների շահերը, հիմնական ուշադրությունը դարձնում է տուժողի շահերի պաշտպանությանը: Սա հասկանալի և ընդունելի է, քանի որ օրենսդրությունը կոչված է պաշտպանելու կյանքի, առողջության և սեփականության անվտանգությունը, քաղաքացիական հարաբերությունների սուբյեկտների իրավունքները: Սակայն պրակտիկայում հնարավոր են դեպքեր, որ վնասը պատճառվի ոչ միայն վնաս պատճառողի մեղքի և հակասօրինական գործողությունների հետևանքով, այլև տուժողի դիտավորության կամ անփութության հետևանքով: Գտնում ենք, որ այս դեպքերում պատճառված վնասը հատուցելու ամբողջ բեռը վնաս պատճառողի վրա դնելը չի կարող բխել ինչպես նորմալ հասարակության շահերից, այնպես էլ քաղաքացիական օրենսդրության սկզբունքներից: Այդ պատճառով կարծում ենք, որ պատճառված վնասի հիմքում տուժողի մեղքի առկայության դեպքում վնասի հատուցման պարտավորությունները պետք է կրեն այլ բնույթ՝ վնասի հատուցման մի որոշակի ծավալ թողնելով տուժողի վրա:

Այստեղ կարող է հարց առաջանալ. արդյոք քաղաքացիական իրավունքում մեղքի հասկացության մեջ ներառվում է նաև տուժողի մեղքը: Մեղքը անձի հոգեբանական վերաբերմունքն է իր կողմից կատարվող գործողության կամ անգործության և դրանցից բխող հետևանքների նկատմամբ: Կարծում ենք, որ քննարկվող իրավահարաբերությունների ժամանակ, երբ վնասը պատճառվում է տուժողի այնպիսի գործողությունների կամ անգործության հետևանքով, որից ակնհայտ է դառնում, որ վերջինս գիտակցել և ցանկացել է վնասի առաջացումը, ապա վերջինիս մեղքն առկա է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (այսուհետ՝ քաղ. օր.) 1076 հոդվածը սահմանում է, որ տուժողի դիտավորության հետևանքով ծագած վնասը չի հատուցվում, իսկ հոդվածի երկրորդ մասում նշվում է, որ եթե տուժողի կոպիտ անզգուշությունը նպաստել է վնասի առաջացմանը կամ մեծացմանը, ապա հատուցման չափը պետք է նվազեցվի՝ կախված տուժողի և վնաս պատճառողի մեղքի աստիճանից: Գերմանիայի քաղ. օր.-ը սահմանում է, որ եթե տուժողի մեղքը նպաստել է վնասի առաջացմանը, ապա վնասի հատուցման պարտականությունը և վնասի հատուցման ծավալները կախված են հատկապես այն հանգամանքից, թե որքանով է վնասի ծա-

վալը կախված կողմերի գործողություններից¹: Անգլիական օրենսդրությունը իր հերթին սահմանում է. «Այն դեպքում, երբ անձին վնաս է պատճառվում մասամբ իր մեղքով և մասամբ այլ անձի կամ անձանց մեղքով, ապա այդ վնասի հատուցման պահանջը չպետք է մերժվի տուժողի մեղքի աստիճանի պատճառով, սակայն պահանջվող հատուցման չափը կարող է նվազեցվել դատարանի կողմից՝ նկատի ունենալով տուժողի բաժինը պատճառված վնասում...»²: Չնայած ֆրանսիական օրենսդրությունը չունի կոնկրետ նորմեր, որոնք կնվազեցնեն հատուցվող վնասի չափերը տուժողի մեղքի կամ անզգուշության առկայության դեպքում, սակայն այդ հարցը ֆրանսիական իրավունքում լուծվում է դատական նախադեպերով, մասնավորապես Ֆրանսիայի վճռաբեկ դատարանի որոշումներով³:

Այսպիսով, թե՛ ՀՀ օրենսդրությունը, թե՛ եվրոպական զարգացած երկրների օրենսդրությունները և դատական պրակտիկան նախատեսում են, որ այն դեպքերում, երբ վնասի պատճառման հիմքում ընկած է նաև տուժողի վարքագիծը, վնասի հատուցման չափերը պետք է նվազեցվեն կամ էլ օրենքով նախատեսված դեպքերում մերժվեն:

ՀՀ քաղ. օր.-ի 1076 հոդվածի առաջին մասը սահմանում է, որ տուժողի՝ դիտավորությամբ պատճառված վնասը ենթակա չէ հատուցման: Համաձայն օրենսգրքի՝ տուժողի գործողություններում կոպիտ անզգուշության առկայության դեպքում վնասի փոխհատուցման չափը փոքրացվում է: 1076 հոդվածից բխում է նաև, որ տուժողի կողմից թեթև անզգուշության դեպքում վնասի հատուցման չափը չի փոփոխվում հօգուտ վնաս պատճառողի: Ամեն դեպքում օրենսգիրքը սահմանում է, որ հատուցման չափի հարցը պետք է լուծվի՝ հիմք ընդունելով և՛ տուժողի, և՛ վնաս պատճառողի մեղքի աստիճանը: Օրենսգիրքը, ի դեմս վերոնշյալ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ կետով, սահմանում է, որ տուժողի կոպիտ անզգուշության առկայության և վնաս պատճառողի մեղքի բացակայության այն դեպքերում, երբ պատասխանատվությունը վրա է հասնում մեղքից անկախ (տվյալ դեպքում ավելորդ չէ նշել, որ հոդվածը նկատի ունի այն դեպքերը, երբ վնաս է պատճառվել շրջապատի համար առավել վտանգ ստեղծող գործունեությանը (ՀՀ քաղ. օր., հոդված 1072)), հատուցման չափը կարող է նվազեցվել, կամ հատուցումը կարող է մերժվել, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով: Օրենսգիրքը միաժամանակ սահմանում է, որ քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը վնաս պատճառելու դեպքում վնասի հատուցումը չի կարող մերժվել: Անդրադառնալով հոդվածի այս վերջին ձևակերպմանը՝ նկատենք, որ, մեր կարծիքով, այն հստակ շարադրված չէ, և պարզորոշ չի հասկացվում, թե վնասը հատուցելու կոնկրետ ո՞ր հարաբերություններին է այն վերաբերում՝ առավել վտանգի աղբյուրով պատճառված վնասի՞ դեպքում առաջացող իրավահարաբերություններին, թե՞ նաև այն դեպքերին, երբ վնասը առաջանում է սովորական քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում: Եթե դրույթը վերաբերում է նաև առօրյա քաղաքա-

¹ Տե՛ս Գերմանիայի քաղ. օր. 254 պարագրաֆը:

² Law Reform (Contributory Negligence) Act 1945.

³ Տե՛ս **Walter van Gerven, Jeremy Lever, Pierre Larouche**, Tort Law, Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing, 2000, էջ 689:

ցիական իրավահարաբերություններում ծագող վնասի համար պատասխանատվությանը, ապա, կարծում ենք, այն օբյեկտիվորեն ի վիճակի չէ պաշտպանելու իրավահարաբերության բոլոր մասնակիցներին և սուբյեկտիվորեն պաշտպանում է միայն այն մասնակիցներին, որոնք տուժել են իրավահարաբերության հետևանքով՝ հաշվի չառնելով այն հանգամանքը, որ վնասը կարող է առաջացած լինել հենց տուժողի դիտավորությամբ: Մյուս կողմից, եթե հողվածի այդ դրույթը վերաբերում է միայն առավել վտանգի աղբյուրով պատճառված վնասին, ապա, ելնելով օրենսդրության ընդհանուր սկզբունքներից և այն հանգամանքից, որ առավել վտանգի գործունեությամբ պատճառված վնասը ամեն դեպքում ենթակա է փոխհատուցման այդ գործունեությունն իրականացնողի կողմից՝ անկախ նրա մեղքից, կարծում ենք, որ հողվածի ձևակերպումը ճիշտ է, սակայն պետք է կոնկրետ նշել, թե որ դեպքերին է այն վերաբերում, ուստի առաջարկում ենք ՀՀ քաղ. օր.-ի 1076 հոդվածի 2-րդ կետի 2-րդ մասի վերջին նախադասությունը ձևակերպել հետևյալ կերպ. **«Շրջապատի համար առավել վտանգ ստեղծող գործունեությամբ քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը վնաս պատճառելու դեպքում վնասի հատուցումը չի կարող մերժվել»:**

1076 հոդվածից կարելի է եզրակացնել, թե օրենսդիրը ցանկացել է ամրագրել, որ առավել վտանգի աղբյուրով անձի կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասի դեպքում պատասխանատվության չափը կարող է նվազեցվել, սակայն վնաս պատճառողը չի կարող լիովին ազատվել պատասխանատվությունից: Միևնույն ժամանակ կցանկանայինք ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ հողվածի ձևակերպումը ինքնին չի նշանակում, թե ամեն դեպքում, երբ առկա է տուժողի կոպիտ դիտավորությունը, վնասի ծավալը ենթակա է նվազեցման: Օրենսգիրքը դատարաններին հնարավորություն է տալիս կողմնորոշվելու՝ կիրառելու նորմը կոնկրետ իրավահարաբերության ժամանակ, թե՞ ոչ: Ամրագրելով, որ վնասի հատուցման չափը «կարող է» նվազեցվել, կամ վնասի հատուցումը «կարող է» մերժվել՝ օրենսդիրը հուշել է դատարաններին, որ ցանկացած գործով վճիռ կայացնելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել գործի բոլոր հանգամանքներին, որոնց բազմակողմանի զննության ընթացքում կարող է պարզվել, որ չնայած տուժողի կոպիտ անզուլնությանը՝ առավել վտանգի աղբյուրի տիրոջ համապատասխան գործողությունների հետևանքով վնասը հնարավոր կլինե՞ր կանխել:

1076 հոդվածը սահմանում է նաև, որ տուժողի մեղքը հաշվի չի առնվում լրացուցիչ ծախսերը (1078 հոդվածի 1-ին մաս), կերակրողի մահվամբ ծագած վնասը (1082 հոդված), ինչպես նաև թաղման ծախսերը հատուցելիս (1087 հոդված): Կարծում ենք՝ այս դեպքում նույնպես պետք է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ վնասը կարող է պատճառվել տուժողի դիտավորության հետևանքով կամ վնասը պատճառողի կողմից անհրաժեշտ պաշտպանության վիճակում, ուստի և ողջ պատասխանատվությունը դնել վնասը պատճառողի վրա ճիշտ չէ: Արդյոք պե՞տք է հուղարկավորության կամ այլ ծախսերը դնել մեկի վրա, որը մահ է պատճառել իր վրա

հարձակվողին՝ գործելով ըստ քաղ. օր.-ի 1060 հոդվածի, այսինքն՝ անհրաժեշտ պաշտպանության սահմաններում⁴:

Չորվածը սահմանում է նաև, որ դատարանը կարող է նվազեցնել քաղաքացու կողմից պատճառված վնասի հատուցման չափը՝ հաշվի առնելով վերջինիս գույքային դրությունը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ վնասը պատճառվել է դիտավորությամբ կատարված գործողություններով:

Իրավագիտության մեջ նշվում է, որ այն դեպքերում, երբ անհրաժեշտություն կա հաշվի առնելու և՛ տուժողի, և՛ վնաս պատճառողի մեղքերի առկայությունը և չափը, նրանցից յուրաքանչյուրի մեղքի աստիճանը որոշվում է տոկոսներով՝ կախված կողմերից յուրաքանչյուրի գործողությունների գնահատականից և կոնկրետ հանգամանքներից: Օրինակ՝ մեղքի աստիճանը կարող է որոշվել հավասար տոկոսներով կամ այլ հարաբերակցությամբ, որին համապատասխան էլ նվազեցվում է վնասի փոխհատուցման չափը⁵:

Վերոնշյալ խառը պատասխանատվությունը կիրառելու համար գործնական մեծ նշանակություն ունի այն բոլոր հանգամանքների պարզաբանումը, որոնք կարող են պատասխանատվության հիմք հանդիսանալ: Իրավացի են Ս. Ե. Դոնցովը և Ս. Յա. Սարինինան, որոնց կարծիքով, առաջին հերթին պետք է ուսումնասիրվի վնաս հասցնողի և տուժողի գործողությունների միջև պատճառական կապի առկայությունը⁶: Ինչպես նշում են հեղինակները, տուժողի մեղքի աստիճանի հարցը չի քննարկվում, եթե չի հաստատված նրա վարքագծի և վնասի առաջացման միջև օբյեկտիվ կապ: Այստեղ պետք է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ տուժողը ոչ թե մասնակցում է վնասի հասցմանը, այլ իր գործողություններով սոսկ նպաստում է դրան կամ ստեղծում է պայմաններ, որոնք ավելացնում են վնասի ծավալը: Հենց այս պատճառով է, որ պատասխանատվությունը պետք է ոչ թե լիովին բացառի մեղավոր անձի վնասի հատուցման պարտականությունը, այլ միայն նվազեցնի այն:

Իրավագետները նշում են նաև, որ այս առումով գոյություն ունեն որոշակի բացառություններ, օրինակ, երբ խոսքը վերաբերում է անչափահաս երեխաներին և անգործունակ անձանց: Ելնելով այն հանգամանքից, որ օրենքը ծնողների և խնամակալների վրա է դնում անչափահաս երեխաների կողմից պատճառված վնասի հատուցման պարտականությունը, ծնողների մեղավոր գործունեությունը իրենց երեխաների նկատմամբ անհրաժեշտ հսկողություն չիրականացնելու համար չի կարող ընդունվել որպես խառը պատասխանատվության կիրառման հիմք:

⁴ Կարծում ենք, որ սա չի բխում օրինականության և արդարության սկզբունքներից, ուստի առաջարկում ենք 1076 հոդվածի 2-րդ կետի 3-րդ մասը շարադրել հետևյալ կերպ. «**Եթե վնաս պատճառողի գործողություններում բացակայում են անհրաժեշտ պաշտպանության հատկանիշները (1060 հոդված), ապա տուժողի մեղքը հաշվի չի առնվում լրացուցիչ ծախսերը (1078 հոդվածի 1-ին կետ), կերակրողի մահվամբ ծագած վնասը (1082 հոդված), ինչպես նաև թաղման ծախսերը հատուցելիս (1087 հոդված)**»:

⁵ Տե՛ս Шимнинова М. Возмещение вреда, причиненного здоровью. М., 1972, էջ 77:

⁶ Տե՛ս Донцов С. Е., Маринина М. Я. Имущественная ответственность за вред, причиненный личности. М., 1986, էջ 123:

Օրենքը խառը պատասխանատվության տեսանկյունից իրավական նշանակություն չի տալիս այն անգործունակների կամ գործունակ անձանց վարքագծին, որոնք տվյալ պահին ունակ չեն հաշիվ տալու իրենց գործողություններին կամ զնահատելու դրանք՝ համարելով, որ այս անձանց գործողությունները չեն կարող խառը պատասխանատվության հիմք հանդիսանալ: Անգործունակների նկատմամբ խնամակալների կամ համապատասխան հաստատությունների անհրաժեշտ հսկողության բացակայությունը, վերոնշյալ տրամաբանությունից ելնելով, նույնպես չի կարող խառը պատասխանատվության հիմք հանդիսանալ: Բացառություն պետք է հանդիսանան այն դեպքերը, երբ անձը ինքն է իրեն հասցրել նման վիճակի ակոհող կամ թմրանյութ օգտագործելու միջոցով⁷:

Մյուս կարևոր հարցը, որն արծարծվում է իրավաբանական գրականության մեջ, տուժողի գործողությունների հակաօրինական բնույթն է: Տուժողի գործողությունները կարող են բերել վնասի առաջացման, և այդ գործողությունները կարող են նաև հակաօրինական լինել: Հնարավոր է, որ տուժողը ինքը դրդի վնաս պատճառողին կատարելու այնպիսի գործողություններ, որոնք վնաս կառաջացնեն: Հնարավոր է, որ տուժողի մեղավոր գործողությունները հետևանք լինեն այն բանի, որ վնաս հասցնողը գործի անհրաժեշտ պաշտպանության շրջանակներում և այդպես վնաս պատճառի տուժողին: Ուստի գտնում ենք, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում վնասի ծավալը որոշելիս պետք է բազմակողմանիորեն քննարկել նաև տուժողի մեղավորության հարցը:

Համաձայն ենք իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետի հետ, որ երրորդ և ամենակարևոր հանգամանքը, որը խառը պատասխանատվության հիմք է հանդիսանում տուժողի և վնաս պատճառողի միջև, տուժողի մեղքն է, նրա կոպիտ անզգուշությունը: Տուժողի մեղքի աստիճանի որոշման դեպքում հաշվի են առնվում նրա վարքագծի ձևավորման հոգեբանական առանձնահատկությունները՝ նկատի ունենալով նրա հոգեբանական վիճակի ներքին և արտաքին բոլոր կոնկրետ հանգամանքները: Իրոք, հնարավոր է, որ մեկ անձի համար որոշակի գործողությունների կատարումը համարվի կոպիտ անզգուշություն, իսկ մյուսի համար՝ ոչ⁸:

Խոսելով տուժողի կոպիտ անզգուշության մասին՝ կցանկանայինք նշել, որ դա կարելի է բնութագրել որպես անփույթ վերաբերմունք մոտալուտ վտանգի կամ վտանգի ծագման նկատմամբ: Այստեղ պետք է ավելացնել, որ անհրաժեշտ է տարբերել կոպիտ անզգուշությունը սովորական անզգուշությունից: Ինչպես ընդունված է նշել իրավաբանական գրականության մեջ, սովորական անզգուշությունը դրսևորվում է այն ժամանակ, երբ անձը չի գիտակցել վրա հասնող վտանգը, սակայն պետք է իմանար այդ մասին: Այսպիսի անզգուշությունը չի կարող վնաս պատճառողի տուժողի նկատմամբ ունեցած պատասխանատվության բացառման հիմք հանդիսանալ: Կոպիտ անզգուշության դեպքում տուժողը գիտակցում է վերահաս վտանգը, եթե անգամ չի գիտակցում, ապա պարտավոր է և կա-

⁷ Տե՛ս Донцов С. Е., Маринина М. Я., նշվ. աշխ., էջ 125:

⁸ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 126:

րող է գիտակցել, սակայն անփութ է հետևանքների նկատմամբ: Ա. Մ. Բելյակովան նշում է, որ տուժողի գործողությունները պետք է լինեն հակաօրինական ու մեղավոր, որպեսզի կարողանան ազդել պատճառված վնասի չափի վրա⁹:

Կոպիտ անզգուշության ավելի բազմակողմանի բացահայտման համար, ինչպես նշում է Օ. Ա. Կրասավչիկովը, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել որոշակի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքների առկայությունը: Օբյեկտիվ պետք է համարել տուժողի պահվածքի օբյեկտիվ կողմը, որի բացահայտման նպատակով պետք է ուշադրություն դարձնել հետևյալ հանգամանքների վրա.

1. կոպիտ անզգուշությունը միայն այն դեպքում կարող է դիտվել որպես պատասխանատվության չափը նվազեցնող կամ պատասխանատվությունից ազատող հանգամանք, երբ պատճառական կապի մեջ է ծագած վնասի հետ: Այդպիսի պատճառական կապի բացակայության դեպքում, անշուշտ, անհնար կլինի խոսել տուժողի մեղքի առկայության կամ բացակայության մասին,

2. որպեսզի անձի կոպիտ անզգուշությունը դիտվի որպես պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ պատասխանատվությունից ազատող հանգամանք, անհրաժեշտ է, որ նրա գործողությունները լինեն հակաօրինական, հակառակ դեպքում, ինչպես նշում է հեղինակը, դրանք անհնար է դիտել որպես պատասխանատվության վրա ազդող հանգամանք¹⁰: Այստեղ պետք է ավելացնենք, որ անպայման չէ տուժողի կողմից միայն քաղաքացիական իրավունքի նորմերի խախտումը, կարող են խախտվել նաև վարչական, քրեական կամ իրավունքի որևէ այլ ճյուղի նորմերը,

3. որոշելու համար՝ արդյոք տուժողի գործողությունները ենթակա են դասակարգման՝ որպես կոպիտ անզգուշություն, մեծ նշանակություն ունի տվյալ պահի կոնկրետ իրադրության և այդ իրադրության դինամիկայի հաշվառումը: Խնդիրն այն է, որ միևնույն գործողությունները կամ արարքը այլ իրադրության պայմաններում կարող են ստանալ այլ գնահատական: Մի դեպքում տուժողի գործողությունները կարող են դիտվել որպես անզգուշություն, մեկ այլ դեպքում՝ կոպիտ անզգուշություն: Օրինակ՝ բակային փողոցներում, որտեղ շատ քիչ է ավտոմեքենաների հոսքը, բնակիչները անցուդարձ են անում առանց հետիոտների համար նախատեսված կանոնների պահպանման: Այս վայրերում պատահարի դեպքում բնակչի գործողությունները չեն կարող դիտվել որպես կոպիտ անզգուշություն՝ ի տարբերություն մայրուղու կամ սովորական ճանապարհի վրա տեղի ունեցած վթարի, երբ անցողը չի պահպանել ճանապարհը հատելու կանոնները:

Կոպիտ անզգուշության չափի որոշման համար էական է փաստացի իրավիճակի ուսումնասիրությունը, որում պատճառվել է վնասը: Հաշվի առնելով վերոնշյալ օբյեկտիվ իրադրությունը և տուժողի սուբյեկտիվ գոր-

⁹ Ст'ю **Белякова А. М.** Возмещения вреда, причиненного источником повышенной опасности. М., 1967, էջ 50:

¹⁰ Ст'ю **Красавчиков О. А.** Возмещения вреда, причиненного источником повышенной опасности. М., 1966, էջ 185:

ծողությունները՝ վերջինիս կոպիտ անզգույշ գործողությունները կարող են դասակարգվել հետևյալ երեք աստիճանների.

1. տուժողը հասկանում է, որ իրեն կարող է վնաս հասցվել, սակայն ամբողջովին չի գիտակցում իր վարքի բոլոր հնարավոր հետևանքները այս կամ այն իրադրությունում: Այս աստիճանի կոպիտ անզգուշության համար բնորոշ է, որ տուժողը, թույլ տալով որոշակի խախտում, գտնվում է վախի կամ շփոթության մեջ և, կորցնելով ճիշտ կողմնորշումը շրջապատող իրականության մեջ, կատարում է գործողություններ, որոնք նա առաջ երբեք չէր կատարի նմանատիպ իրավիճակում,

2. երկրորդ աստիճանի էությունն այն է, որ տուժողը գիտի և գիտակցում է իր գործողությունների պատճառով հնարավոր վնասակար հետևանքների առաջացումը, սակայն ենթադրում է, որ այդ հետևանքները չեն առաջանա: Այսպիսի դեպքերում ակնհայտ է, որ պատահարի և դրա հետևանքով առաջացող վնասների առյուծի բաժինը ընկնում է տուժողի վրա, քանի որ նրա գործողություններն են հանգեցրել վթարի: Սակայն այս դեպքում խոսել առավել վտանգի աղբյուրի տիրոջը լրիվ պատասխանատվությունից ազատելու մասին չենք կարող: Սա բացատրվում է նրանով, որ, ինչպես նշեցինք, առավել վտանգի աղբյուրի դեպքում պատասխանատվությունը վրա է հասնում մեղքից անկախ: Թեև օրենսգրքի այս դրույթը տեսության մեջ և պրակտիկայում լայն կիրառություն ունի, սակայն, կարծում ենք, որ այն պետք է ենթարկվի որոշակի վերանայման: Ամեն դեպքում առավել վտանգի աղբյուրի տերը պետք է ազատվի նույնիսկ անձի կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասի հատուցումից, եթե այդ վնասը հետևանք է եղել տուժողի կոպիտ անփութության, իսկ առավել վտանգի աղբյուրի տերը ձեռնարկել է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները վթարը կանխելու համար: Միաժամանակ ընդունում ենք նաև, որ նույնիսկ այս դեպքում դժվար է միանշանակ խոսել ձեռնարկված բոլոր անհրաժեշտ միջոցների մասին, և գործը պետք է վերջնական լուծում ստանա ապացույցների ամբողջության մեջ,

3. կոպիտ անզգուշության երրորդ աստիճանը բնութագրվում է նրանով, որ տուժողը հասկանում և գիտակցում է իր գործողությունների հնարավոր հետևանքները, բայց և այնպես դիտավորյալ անտեսում է դրանք, չնայած չի ձգտում վնասի առաջացմանը: Ահա այս վերջին՝ վնասը «չցանկանալու» հանգամանքի շնորհիվ էլ տարբերում ենք կոպիտ անզգուշությունը դիտավորությունից, որի դեպքում տուժողը ցանկանում է վնասի առաջացումը:

Օ. Ա. Կրասավչիկովը գտնում է, որ կոպիտ անզգուշության այս երրորդ տեսակը պետք է լիովին ազատի վնաս պատճառողին պատասխանատվությունից¹¹: Մեր կարծիքով ևս անզգուշության երրորդ տեսակի առկայության դեպքում վնաս պատճառողը պետք է ազատվի պատասխանատվությունից: Սակայն, խոսելով քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասի հատուցման մասին, պետք նշենք, որ ՀՀ քաղ. օր.-ը այս դեպքում բացառում է վնաս պատճառողի՝ վնասը փոխհատուցելու մերժումը, նույնիսկ եթե վնասը պատճառելիս տուժողը ցուցաբերել է

¹¹ Տե՛ս Красавчиков О. А., նշվ. աշխ., էջ 192:

երրորդ աստիճանի կոպիտ անզգուշություն: Կարծում ենք՝ ՀՀ քաղ. օր.-ն այս առումով պետք է վերանայել և կոպիտ անզգուշության վերջին աստիճանի դեպքում, ելնելով գործի հանգամանքներից, ազատել վնասը պատճառողին վնասը հատուցելու պարտականությունից:

Պրակտիկայում կարող է հարցերի տեղիք տալ այն հանգամանքը, թե արդյոք փոքրահասակների և անչափահասների մեղքը նույնպես պետք է հաշվի առնվի պատասխանատվության հարցը սահմանելիս: Գործող օրենսդրության համաձայն՝ մինչև տասնչորս տարեկան փոքրահասակները լրիվ անգործունակ են և պատասխանատու չեն իրենց գործողությունների համար¹²: Սրա հետևանքով քաղ. օր.-ը այս անձանց վրա չի դնում վնասը հատուցելու պարտականություն: Ա. Մ. Բելյակովան գտնում է, որ տրամաբանության համաձայն՝ վնաս կրած փոքրահասակների գործողությունները չպետք է իրավական որակավորում ստանան¹³: Օրենքը չի նշում, թե արդյոք այս դեպքում պետք է հաշվի առնվի փոքրահասակների նկատմամբ օրենքով հսկողություն իրականացնող անձանց մեղավորությունը: Օրենքում նշված է միայն տուժողի մեղքի մասին: Իրավաբանական գրականության մեջ այս հարցի վերաբերյալ արտահայտվել են տարբեր կարծիքներ: Հեղինակների մի մասը գտնում է, որ նման դեպքերում ծնողների մեղքը պետք է հաշվի առնվի, քանի որ նրանք են պարտավոր հսկողություն իրականացնել և դաստիարակել փոքրահասակին, և հենց այդ հսկողության և դաստիարակության պակասի հետևանքով է երեխան վնաս ստացել¹⁴: Հեղինակների մյուս մասը գտնում է, որ նմանատիպ դեպքերում պատասխանատվության չափը որոշելիս ծնողների մեղքը չպետք է հաշվի առնվի: Նրանց կարծիքով, քանի որ օրենքը խոսում է միայն տուժողի մեղքի մասին, հետևաբար ծնողները կամ որդեգրողները չեն կարող հանդես գալ որպես տուժողներ, ուստի և նրանց մեղքը չի կարող հաշվի առնվել: Բացի այդ՝ այս հեղինակները գտնում են նաև, որ ծնողների՝ երեխային հսկելու պարտականությունը նրանց պարտականությունն է երեխայի և պետության հանդեպ, ուստի այդ պարտականության թերի կատարումը չի կարող անչափահասին վնաս պատճառած երրորդ անձանց պատասխանատվության մեղմացման կամ ժխտման հիմք հանդիսանալ¹⁵: Քննարկելով հեղինակների տեսակետները՝ կարող ենք հանգել այն եզրակացության, որ անհնար է ժխտել ծնողների դերը փոքրահասակին պատճառված վնասի մեջ, սակայն մյուս կողմից պետք է այդ դերը բացարձակացնել և դնել նմանատիպ բոլոր գործերի հիմքում: Կախված կոնկրետ գործի հանգամանքներից՝ պետք է ուշադրությամբ վեր հանել բոլոր այն հանգամանքները, որոնք հնարավորություն կտան պարզելու, թե արդյոք փոքրահասակի նկատմամբ ծնողների, որդեգրողների կամ հոգաբարձուների դրսևորած վատ հսկողությունն է վերջինիս վնաս հասցնելու պատճառ հանդիսացել:

¹² Տե՛ս ՀՀ քաղ. օր., հոդված 29:

¹³ Տե՛ս **Белякова А. М.**, նշվ. աշխ., էջ 55:

¹⁴ Տե՛ս **Донцов С. Е., Маринина М. Я.** Имущественная ответственность за вред, причиненный личности. М., 1986, էջ 78-80:

¹⁵ Տե՛ս **Белякова А. М.**, նշվ. աշխ., էջ 56:

Ինչ վերաբերում է տասնչորսից տասնութ տարեկան անձանց, ապա համաձայն ՀՀ քաղ. օր.-ի 30 հոդվածի՝ այս անձինք սահմանափակ գործունակ են, և նրանց գործողությունները առաջացնում են իրավական հետևանքներ: Բացի այդ՝ քաղ. օր.-ի 1068 հոդվածը ամրագրում է, որ այս տարիքի անչափահասները իրենց կողմից պատճառված վնասի համար պատասխանատվություն են կրում ընդհանուր հիմունքներով: Ուստի, ելնելով վերոնշյալից, կարող ենք պնդել, որ այս անչափահասների մեղավոր գործողությունները պետք է ազդեն պատճառված վնասի չափի նվազեցման վրա¹⁶:

Կոպիտ անզգուշության դեպքում անձի մեղավոր գործունեությունը ավելի ճիշտ գնահատելու և անզգուշությունը առավել ստույգ որակելու նպատակով իրավաբանական գրականության մեջ և պրակտիկայում կոպիտ անզգուշության ձևերի բազմազանությունը, կապված տուժողի սուբյեկտիվ վիճակի հետ, ընդունված է դասակարգել հետևյալ խմբերի.

1. ալկոհոլային հարբածություն, որը թույլ չի տալիս տուժողին ժամանակին և ճիշտ կողմնորոշվել ստեղծված իրավիճակում (այստեղ կարելի է ավելացնել նաև թմրամիջոցների ազդեցության տակ լինելը),

2. հոգեկանի աֆեկտիվ վիճակ, որի հետևանքով վթարի ժամանակ առաջանում է ուժեղ վախ, անփութություն և այլ չնտածված գործողությունների կատարում,

3. ինքնավստահություն, որը արտահայտվում է անվտանգության նկատմամբ էական, կանխատեսված արհամարհանքով՝ զուգորդված հասունացող վտանգի նկատմամբ արտաքնապես անտարբեր վերաբերմունքով,

4. ստեղծված իրավիճակում թույլ կողմնորոշում՝ կապված ոչ բավարար կյանքի փորձի և տեղանքում կողմնորոշվելու անկարողության հետ¹⁷:

Հիմնականում կոպիտ անզգուշության այս տեսակներն են, որ նպաստում են վնասի պատճառմանը: Ուստի հենց այս հանգամանքներն են, որ պետք է նպաստեն վնաս պատճառողի կողմից վնասի հատուցման չափերի նվազեցմանը:

Այսպիսով, վնասի հատուցման ծավալները ճիշտ գնահատելու և օբյեկտիվորեն սահմանելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոչ միայն անձի մեջ գոյություն ունեցող սուբյեկտիվ, այլև արտաքին օբյեկտիվ պայմանները: Պետք է վնասի հատուցման ծավալի հարցը որոշել՝ ելնելով ինչպես վնաս պատճառողի վարքագծից, այնպես էլ տուժողի վարքագծի առանձնահատկություններից:

ГРИГОР БЕКМЕЗЯН – Вина потерпевшего как условие уменьшения объема возмещения ущерба. – В основу статьи положены роль и значение вины потерпевшего во внедоговорных отношениях, а также расчёт объема возмещения причинённого ущерба при её наличии.

Учитывая особенности законодательного регулирования проблемы, в статье не только рассматривается, как именно влияет вина потерпевшего на расчёт объема возмещения причинённого ущерба, но и анализируются упущения действующей

¹⁶ Տե՛ս նույն տեղում:

¹⁷ Տե՛ս Красавчиков О. А., նշվ. աշխ., էջ 193:

шего Гражданского кодекса РА, а кроме того, предлагаются варианты их исправления и усовершенствования кодекса.

В статье проанализировано, как сформулировать вину потерпевшего. При этом особое внимание уделяется разграничению простой и грубой неосторожности. Возможны случаи, когда вред причиняется не только по вине ответчика и в силу его противоправных действий, но и вследствие умысла и небрежности потерпевшего. В таком случае, утверждается в статье, причинитель вреда не обязан возмещать его в полном объёме, поскольку это не соответствует интересам общества и принципам гражданского законодательства. По результатам исследования рекомендуется уточнить соответствующие нормы Гражданского кодекса РА. В частности, предлагается освобождать ответчика от возмещения вреда при наличии грубой неосторожности потерпевшего даже в том случае, когда причинён ущерб жизни или здоровью последнего.

GRIGOR BEKMEZYAN – *The Fault of the Victim as Precondition of Reducing the Amount of the Reimbursement of Damages.* – The author analyses the role and significance of the victim’s fault in non-contractual obligations, as well as issues related to calculation of the amount of reimbursement for the damages caused in cases when the victim’s fault is also present.

Taking into account the peculiarities of legislative regulation of the topic, the author tries not only to show legislative features of the victim fault’s impact on the calculation of the amount of reimbursement for the damages caused, but also to reveal shortcomings of the RA Civil Code and propose relevant solutions thereto.

The author analyses forms of victim’s fault, paying special attention to the distinction of simple and gross imprudence. In practice there are cases, when the damage is caused not only by the fault and illegal actions of the guilty person, but also by intention and negligence of the victim. The author believes that shifting full burden of damages onto the entity which caused the damage, contradicts to both public interest and principles of the Civil Code. Thus the author suggests clarification of the relevant norms of the RA Civil Code by defining the conditions of releasing from the liability of reimbursing the damages in cases of the victims’ gross imprudence, even when the damage was caused to the life and health of the citizens.